

VIENNA MEETS AMSTERDAM

PROGRAMMABOEKJE

1 juni 2024

AKADEMISCHER ORCHESTERVEREIN WIEN

HET ORKEST AMSTERDAM

TOONKUNSTKOOR AMSTERDAM

Programmaboekje € 3,-

Hartelijk Welkom

Van harte welkom bij dit unieke concert!

Maar liefst 230 musici en zangers uit Oostenrijk en Nederland gaan met veel plezier een prachtig programma voor u ten gehore brengen.

Ruim twee jaar geleden nam de Akademischer Orchesterverein Wien contact met ons op om te overleggen over een uitwisseling tussen het Weense orkest en het Orkest Amsterdam. Wij hoefden niet lang te aarzelen. In de steden van beide orkesten staan immers de mooiste concertzalen van de wereld. Wie wil er niet in de Grote zaal van 'Het gebouw' of in de Gouden zaal van de Musikverein spelen?

Vandaag, 1 juni, spelen we dus in Het Concertgebouw, waarbij het Orkest samen met het Toonkunstkoor Amsterdam de spits afbijt en de Akademischer Orchesterverein Wien na de pauze de schitterende eerste symfonie van Mahler zal spelen. Op 9 juni geven we opnieuw samen een concert. Dan speelt het Weense orkest in de Wiener Musikverein voor de pauze en zullen wij daarna de vijfde symfonie van Sjostakovitsj spelen.

Ons programma in Amsterdam staat helemaal in het teken van het laatste decennium van de 19^e eeuw. Alle muziek die we spelen is rond 1890 gecomponeerd, in dezelfde tijd waarin ook Het Concertgebouw werd geopend. Alle aspecten van de late romantiek komen aan bod: van diepe emoties die hier en daar over de top gaan, tot het streven naar waarheid.

In deze hectische tijd genieten wij ervan om ook over onze grenzen heen met elkaar muziek te maken. Wij hebben de luxe in vrijheid te kunnen kiezen voor het maken van en luisteren naar muziek. Dat verbindt. Want om met Gustav Mahler te eindigen: 'Het belangrijkste in de muziek staat niet in de noten.'

Veel luisterplezier!

Namens het bestuur van het Orkest Amsterdam,

Ike Overdiep
Voorzitter

het Orkest Amsterdam en Toonkunstkoor Amsterdam

Dirigent Jacob Slagter

Giuseppe Verdi (1813 - 1901)

Quattro Pezzi Sacri (1898)

Stabat Mater

Te Deum

Pietro Mascagni (1863 - 1945)

Cavalleria Rusticana (1890)

Preludium

Entro e Chorus

Intermezzo sinfonico

Regina Coeli (*solist Veronika Akhmetchina*)

Pauze

Akademischer Orchesterverein Wien

Dirigent Christian Birnbaum

Gustav Mahler (1860 - 1911)

Symfonie nr. 1 'Der Titan' (1888) D-groot

Langsam, sleppend - Immer sehr gemächlich

Kräftig, bewegt, doch nicht zu schnell

Feierlich und gemessen, ohne zu schleppen

Stürmisch bewegt - Energisch

Symfonie nr. 1 - Gustav Mahler

Het eerste symfonische werk van Gustav Mahler kwam voor een groot deel tot stand in het voorjaar van 1888, toen hij was aangesteld als tweede kapelmeester bij het Stadttheater Leipzig. Aan zijn jeugdvriend Friedrich Löhr berichtte hij al in maart: 'Zo! Mijn werk is af! (...) Het groeide mij bijna boven het hoofd – het was alsof ik door een bergstroom werd meegesleurd! (...) Zes weken lang heb ik alleen mijn schrijftafel gezien!' Maar de eerste schetsen gaan vermoedelijk terug tot kort na het voltooiën van zijn *Lieder eines fahrenden Gesellen* (1885) en de laatste hand zette hij in Boedapest.

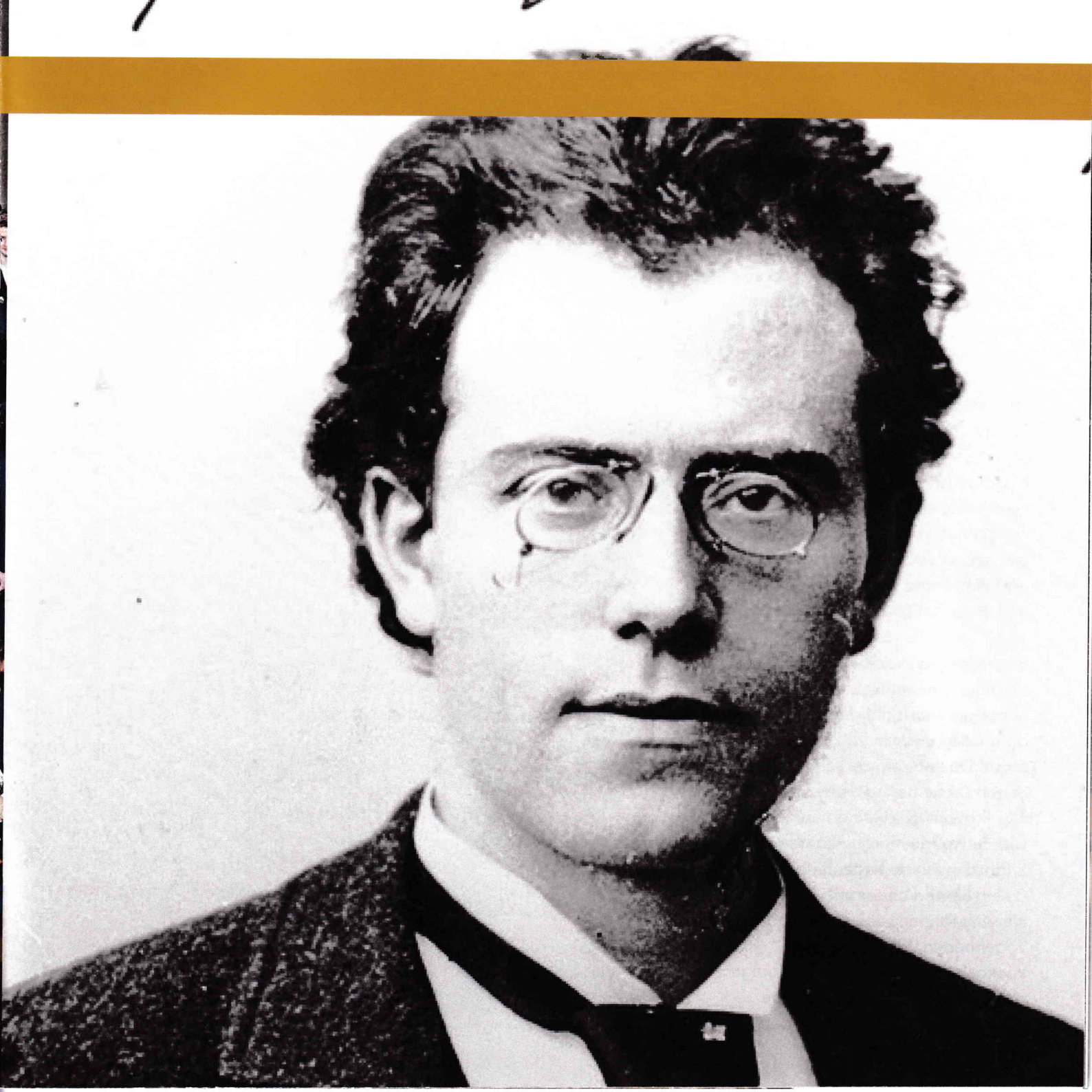
In deze stad, waar Mahler een jaar eerder als 28-jarige de betrekking van directeur van de Koninklijke Hongaarse Opera had aanvaard, vond op 20 november 1889 de eerste uitvoering plaats als vijfdelig symfonisch gedicht in twee delen. De première kende een matig succes. Daardoor onderging de compositie, kenmerkend voor de werkwijze van Mahler, verschillende revisies. Die betroffen vooral veranderingen en verfijningen in de instrumentatie en het toevoegen en vervolgens weer verwijderen van een buitenmuzikaal programma. Mahler bracht dit in 1896 vol zelfkritiek tot uitdrukking: 'Waar ik aanvankelijk door mijn gebrekkige kennis en kunnen met minder zorgvuldigheid en vaardigheid heb gewerkt, zoals bij mijn eerste symfonie, heeft zich dat bitter gewroken. Er kwam zelfs niet uit, wat ik wilde. En wat er te horen was, was bij verre niet zo mooi doorzichtig en volmaakt als het had kunnen zijn, zodat ik stukken opnieuw moest instrumenteren.'

De tweede uitvoering kwam op 27 oktober 1893 in Hamburg tot stand, nu met een programma *Titan*, een

toongedicht in symfonievorm. Daarop volgde op 3 juni 1894 in Weimar een uitvoering als *Titan. Symfonie in twee episodes en vijf delen*. Beide werden matig ontvangen. Critici typeerden het werk als 'misdad tegen wet en ordening in het rijk van de symfonische muziek'.

Pas op 16 maart 1896 was het werk na meerdere revisies voor het eerst in de huidige klassieke vierdelige vorm te horen als *Symfonie in D groot voor groot orkest*. Dit was in Berlijn. Het verschijnen van de eerste uitgave (Wenen, 1899) betekende het begin van een wereldwijde zegetocht. Zo werd de *Eerste Symfonie*, zoals hij nu te boek stond, onder andere al snel uitgevoerd door de New York Philharmonic in de Carnegie Hall. Met zijn grenzeloze zelfkritiek heeft Mahler deze uitvoering echter als een 'behoorlijke mislukking' ervaren.

De titel *Titan* is ontleend aan de gelijknamige roman van Jean Paul Richter uit 1803. Volgens zijn vertrouweling Natalie Bauer-Lechner koos Mahler hiervoor omdat 'hij een krachtige, heldhaftige mens voor ogen had, zijn leven en lijden, zijn worstelingen met het lot waaraan hij onderhevig is'. Ook in Mahlers eigen uitlatingen bleef de titel gehandhaafd. Mahler distantieerde zich echter van het programma dat was toegevoegd bij de uitvoering in Weimar. Reden was dat het publiek, dat zich al stoorde aan de ongebruikelijke vijfdeligheid van het werk, er blijkbaar eerder door werd afgestoten dan dat het de muziek verduidelijkte. Toch is de programmatische bedoeling uiteindelijk behouden gebleven en nog steeds is het van belang als een soort routekaart door de ongewoon vormgegeven delen van het werk.

Het eerste gedeelte had als opschrift 'Over de dagen van de jeugd, bloemen en doornen van de jeugd' en bestond uit drie delen (1: 'Lente zonder einde. De inleiding stelt het ontwaken van de natuur voor' – 2: 'Een krans van bloemen' – 3: 'Onder volle zeilen'). Het tweede gedeelte met de naam 'Commedia Umana' omvatte twee delen (4: 'Treurmars in de stijl van Callot' – 5: 'Dall'Inferno al Paradiso – de plotselinge kreet van een diep gekwetst hart'. Het oorspronkelijk tweede deel (Adagio – een krans van bloemen) van de vijfdelige versie wordt af en toe nog onder de titel *Blumine* uitgevoerd.

Boven het eerste deel staat in de partituur 'wie ein Naturlaut'. Vanaf het begin wordt het deel gekenmerkt door de toonaarden d-klein en D-groot. De natuuridylle van 'de ochtendschemering en het oplichten van de lucht' (G. Mahler) en de rust van de vroege morgen komen tot uitdrukking in de flageolettonen van de strijkers en het orgelpunt op A. Natuurgeluiden zoals gestileerde vogelroepen, bijvoorbeeld de koekoek, in de houtblazers verenigen zich met de jachtgeluiden tot de kwartmotieven die motiefflarden

The image shows a page from a handwritten musical score for Symphony No. 1, titled "Hoffnung". The score is written in ink on aged paper and features ten staves of music. The instruments listed are: 2 Flutes (Flöten), 2 Oboes (Oboen), 2 Clarinets (Clarinetten), 2 Bassoons (Fagotten), 4 Horns (Hörner), 3 Trumpets (Trompen), 1-1 Trombones (Posaunen), 3 Basses (Pos. a Tuba), Percussion (Pauken), Triangle (Triangel), Beckenring (Beckenring), I Violin (Violine), II Violin (Violine), Viola, Cello (Celli), and Bass (Bässe). The music is in 3/4 time and includes various markings such as "tempo", "rit.", and "pizz.".

Fragment uit het manuscript van Symfonie 1

blijken te zijn van het uiteindelijk gespeelde hoofdthema: de melodie 'Ging heut' morgen übers Feld, Tau noch an die Gräsern hing' (ik trok vanmorgen door het veld, de dauw hing nog aan het gras). Dat is het tweede lied uit Lieder eines fahrenden Gesellen (1885) waarmee Mahler de idyllische stemming nog eens onderstreept door zichzelf te citeren. Dit thema wordt gecombineerd met de inmiddels bekende kwartmotieven en weer teruggevoerd naar de ochtendschittering. De verknopingen van de thema's en motieven krijgen af en toe een duistere ondertoon totdat de muziek opklaart in D-groot en uiteindelijk versnelt naar een hoogtepunt waarin het hele orkest met een uitbundige vreugde het hoofdthema weer oppakt.

Ook het tweede deel, het scherzo van de symfonie, wordt bepaald door kwartmotieven. Een ruwe Ländler, die doet denken aan een boerenfeest, wordt verbonden met een zangerig, teder en met ironie doorspekte wals (het Trio). In het derde deel wordt de bekende melodie van het Franse liedje Frère Jacques (Vader Jacob) geciteerd in de mineur toonaard zoals dat in Mahlers tijd in Oostenrijk gebruikelijk was. Daar stond het bekend als 'Bruder Martin'. Het wordt ingezet door een contrabas solo, tot een canon uitgesponnen en verder gevarieerd tot het de stemming van een treurmars benadert – het is een samenraapsel van parodistische elementen. De inspiratie ervoor kwam van de groteske scene 'De begrafenisstoet van de jager', een afbeelding van de 17^e-eeuwse graveur Jacques Callot. Naast het tweede deel, waar in het bijzonder het Trio van een Weense coloriet is

doortrokken, wemelt het in dit derde deel van de meest verschillende regionale kleuren, die Mahler in de hoofdstad van de Donaumonarchie omringden: Boheemse, Hongaarse en klezmerachtige invallen versmelten met volksliedachtige wijsjes tot een geheel. Vooral de muziek op de zinsnede 'Auf der Straße stand ein Lindenbaum' uit het vierde van de Lieder eines fahrenden Gesellen vormt een melodieuze, lieflijke contrast met de verder gedempte stemming, waarin het deel ook eindigt.

Die stemming wordt abrupt verbroken: de overgang naar het vierde deel, de Finale, is zonder onderbreking. Het voormalige opschrift hiervan was 'Dall'Inferno al Paradiso' (Van de hel naar het paradijs). Dat lijkt nog steeds heel passend. Bovendien weerspiegelt het de esthetische uitgangspunten van Mahler: '(...) het doel van de kunst is voor mij uiteindelijk nog altijd de bevrijding en het opheffen van het lijden. Dat blijft ook bij mijn eerste niet uit (...).' Na een dissonante donderslag aan het begin en het wilde eerste gedeelte met zijn deels chromatische loopjes wordt kortstondig ruimte gemaakt voor een kalme betoverende cantilene. Voordat het 'helse' voortjagen na de bijna tot stilstand gekomen beweging weer opnieuw uitbarst, komen motieven en de stemmingswereld van het eerste deel terug, waardoor een gesloten cyclus ontstaat. Uiteindelijk wordt het deel en daarmee de hele symfonie met een stralende, optimistische triomfhymne in D-groot afgesloten.

Akademischer Orchesterverein Wien

De Academische Orkestvereniging Wenen (AOV) is een van de meest traditionele amateurorkesten in Wenen. Sinds de oprichting in 1904 heeft de AOV zich in de loop der decennia ontwikkeld tot een groot symfonisch ensemble. Het heeft in zijn lange geschiedenis gespeeld onder beroemde dirigenten als Richard Strauss, Alexander Zemlinsky, Karl Böhm en Zubin Mehta.

Na 1945 werd het orkest vooral beïnvloed door Hans Swarowsky, Karl Österreicher en Karl Etti.

Bijna 50 jaar lang was de artistieke leiding in handen van prof. Wolfgang Gabriel, die door voortdurend ontwikkelingswerk het orkest naar het erkende niveau in het Weense muziekleven bracht.

In januari 2007 werd Christian Birnbaum benoemd tot chef-dirigent van de AOV.

De AOV speelt jaarlijks 5 tot 6 concerten, onder meer in de Gouden Zaal van de Weense Muziekvereniging en het Weense Konzerthaus.

Sinds 2019 voert het orkest ook samen met partnerorkesten tourprojecten uit en speelt het in de mooiste concertzalen van Europa.

Christian Birnbaum

De Neder-Oostenrijker Christian Birnbaum, geboren in 1964, studeerde als violist bij Günter Pichler (Musikuni Wien/Muziekuniversiteit Wenen) en Alfred Staar. Na het lidmaatschap van het Gustav-Mahler-Jeugdorkest werd hij in 1988 lid van de Wiener Symphoniker.

Van 1993 tot 1997 studeerde hij directie aan het Conservatorium van Wenen bij Georg Mark en Reinhard Schwarz. Vanaf 1994 is hij artistiek leider van het Consortium Musicum Alte Universität.

In 1999 werd Christian Birnbaum artistiek leider van het Barokensemble van de Wiener Symphoniker, waarmee hij succesvolle concerten gaf in Oostenrijk (Bregenzer Festspiele) en Duitsland.

Sinds 2007 is hij chef-dirigent van de Akademische Orchesterverein Wien. Christian Birnbaum wijdt zich met grote inzet aan deze taak. Deze samenwerking leidde tot talrijke bejubelde uitvoeringen in de Wiener Musikverein.

Daarnaast trad en treedt hij op als gastdirigent bij de volgende orkesten: Sloweense Philharmonie, Camerata pro musica Szombathely, Orquesta Sinfónica de la Ciudad Asunción, Johann Strauß- Festivalorkest Boedapest, Wiener Concertverein, Kamerorkest van de Wiener Symphoniker.

Sinds 2000 wordt Christian Birnbaum telkens opnieuw uitgenodigd op de bok van de Wiener Symphoniker. Hij werkt regelmatig samen met belangrijke solisten als Christopher Hinterhuber, Ernst Kovacic, Rainer Honeck en Cornelia Horak.

In 2018 ontving Christian Birnbaum van de Oostenrijkse bondspresident de titel Professor.

Leden Akademischer Orchesterverein Wien

Viool 1

Peter Gassler (cm)
Helmut Korber (cm)
Johanna Birnbaum
Katharina Bruckner
David Eschwe
Michael Frais
Nathanael Hertanto
Peter Lehre
Wolfgang Leitner
Steve McClain
Angelika Murhammer
Paloma Newrkla
Svea Nieslony
Rosa Weisbrot
Gine Zabrana

Viool 2

Brigitte Gassler-Nägele
Yasmine Zwiauer
Gerda Dlaska-Tischler
Werner Edlinger
Brigitte Gabriel
Sebastian Godersky
Gottfried Korber
Viola Lutgen
Marin Mizuno
Edwina Parzer
Jovana Popović
Bettina Riedel
Iñigo Tirapu

Altviool

Kathrin Theuretzbacher
Ernst Blümner
Benny Johnsson
Stephanie Kellner
Peter Krüger
Bert Lindenhovius
Monica MacMichael
Katharina Reithner
Jill Rendell
Chris Rout
Edle Steinmacher

Cello

Norbert Theuretzbacher
Hermann Berndt
Elisabeth Emminghaus
Alena Forrester
Bertil Heerink
Florian Mendl
Heinz Murhammer
Sylvia Nanz
Ursula Svoboda

Contrabas

Michaela Marschütz
Elke Fischer
Josef Ginsthofer
Emilia Manske
Gerd Nanz
Walter Swoboda
Sabine Vana
Andreas Veit

Fluit

Nicole Alesich
Mako Hirota
Minami Kuwahara
Ursula Kastelliz

Hobo

Ayako Rosmann
Isabel Schüller
Doris Höllerl
Elise Ryba (alt)

Klarinet

Alexander Schram
Anton Hafenscher
Achim Hohlfeld
Erich Zöchmann

Fagot

Beatrix Kromp
Thomas Konermann
Marca Schrap* (cf)

Hoorn

Arno Kastelliz
Barbara Gaisberger
Matthias Löblich
Werner Zeugswetter
Dietmar Dokalik
Angelo Nuzzo
Bernhard Sturm
Margit Gross

Trompet

Peter Böckels
Herbert Schiller
Egmont Pichler
Beniamino
Grossrubatscher
Martin Milanovich
Matthias Witt

Trombone

Stefan Buchberger
Matthias Schuh
Johann Bichler
Geert Rubingh*

Tuba

Heinrich Mahler

Slagwerk

Agnes Méth (pk)
Joris van Eijndhoven* (pk)
Max de Klerk*
Leonie Haenen*
Cilian Terwindt*

Harp

Marjolein Damen*

(* het Orkest Amsterdam)

